

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОСУДДЯ

Людмила Скомороха

кандидат юридичних наук, заслужений юрист України,
завідувач відділу з питань призначення суддів
та припинення відставки суддів Вищої ради правосуддя
(м. Київ, Україна)
l.skomoroha@hcj.gov.ua

УДК 342.565:347.962(477)

ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО, НЕЗАЛЕЖНОГО СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ УКРАЇНИ. МОРАЛЬНИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ. У статті досліджуються питання забезпечення формування ефективного, незалежного суддівського корпусу України. Звернуто увагу на малодосліджене поняття судового стресу, необхідність підтримки моральних норм з боку права. Запропоновано законодавче закріплення в Україні конкретних, деталізованих вимог та критеріїв, які давали б можливість надати професійну оцінку спроможності судді виконувати професійні обов'язки ефективно з урахуванням його професійних, особистих здібностей протягом всього строку перебування на посаді, що спонукало б до підвищення довіри до судового корпусу.

Мета статті полягає у висвітленні важливості та актуальності дослідження законодавчого закріплення морально-етичних засад професійної діяльності судді при забезпеченні формування ефективного, незалежного суддівського корпусу України.

Професія судді є однією з багатоскладових і найбільш складних юридичних професій. У діяльності судді реалізується значна кількість спеціальних якостей, навичок та вмінь особи, які становлять відповідну систему і входять до структури особистості судді, що, зі свого боку, формує та визначає його творчий потенціал й індивідуальний стиль професійної діяльності. Учасники судового процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, безперечно, відчувають на собі відповідний емоційний вплив, проте необхідно наголосити, що такі учасники процесу, як суддя, прокурор, адвокат, відчувають на собі весь тягар як морального, так і професійного стресу. Нервові перевантаження часто поглиблюються порушеннями звичного режиму життєдіяльності, зменшенням часу, який людина витрачає на відпочинок, у сукупності це може призводити до розвитку емоційної нестійкості, що має прояв у зниженні комунікативної компетентності.

© Людмила Скомороха, 2018

Автор доходить висновку, що доцільно вести мову про комплексність проблеми ефективної “життєдіяльності” суддівського корпусу в Україні, з огляду на існуючі питання як серед самих суддів, так і їхнього оточення. Не треба забувати, що суддя – це передусім людина, яка перебуває у певному просторі і часі, на яку впливають, зокрема, і соціальні, і фінансові чинники. Тиск на суддю може проявитися у будь-якій формі, головне – спроможність протистояти, адекватно реагувати, мати реальний механізм захистити себе та членів своєї сім’ї. Таке питання не може ставитися, так би мовити, по факту, воно повинно мати попереджувальний характер. Спроможність особи протистояти професійним і життєвим напруженням необхідно з’ясовувати і під час прийняття рішення про призначення кандидата на посаду судді, і впродовж здійснення суддею своїх професійних повноважень.

Ступінь довіри народу до влади визначає рівень демократизації суспільства, його ставлення до таких понять, як патріотизм, відданість, єдність навколо загальнодержавних ідей та цілей, прагнення до розбудови єдиної і неподільної держави, яка зможе гарантувати своїм громадянам добробут та процвітання.

Ключові слова: судова влада; суддя; професійний добір; мораль; професійна придатність; судовий стрес; правова культура.

Дослідження питання забезпечення формування ефективного, незалежного суддівського корпусу України, морального аспекту професійної діяльності суддів знайшли своє відображення у працях Ю. Шемшученка, С. Сливки, М. Штефана, В. Тація, Ю. Грошевого та ін. Однак варто зазначити, що вказане питання у сучасних суспільно-політичних умовах є вельми актуальним та малодослідженим, що зумовлює стійкий інтерес дослідників до нього.

Мета дослідження полягає у висвітленні важливості та актуальності дослідження законодавчого закріплення морально-етичних засад професійної діяльності судді при забезпеченні формування ефективного, незалежного суддівського корпусу України.

Професія судді є однією з багатоскладових і найбільш складних юридичних професій. У діяльності судді реалізується значна кількість спеціальних якостей, навичок та вмінь особи, які становлять відповідну систему і входять до структури особистості судді, що, зі свого боку, формує та визначає його творчий потенціал й індивідуальний стиль професійної діяльності.

Судочинство відіграє особливу роль як правовий механізм контролю громадянського суспільства за різними гілками влади, як механізм у системі стримувань і противаг. Особлива роль суду полягає в тому, що він – арбітр у суперечках про право. У правовій державі тільки судова влада може здійснювати правосуддя. Судова влада – специфічна, незалежна гілка державної влади, здійснювана шляхом свідомого, ко-

легіального розгляду і вирішення в судових засіданнях суперечок про право¹.

Судова влада – це право, можливість і здатність спеціально створених державних установ – судів впливати на поведінку людей та соціальні процеси конкретно визначеними юридичними засобами, встановленими законами². Найважливіша вимога до діяльності судової влади – справедливність. Судова влада, що діє в сфері соціальних і міжособистісних конфліктів, яка утворює необхідний компонент у системі “стримувань” і “противаг”, повинна відповідати високим моральним стандартам, виправдовувати очікування суспільства. Суспільству і кожній людині потрібен суд тільки справедливий, що стоїть на боці правди, її активно захищає і відображає це в своїх рішеннях. Судова влада повинна бути рівною для всіх. Це моральна вимога, по суті, вона висловлює зрівняльний аспект справедливості. Однак вимога забезпечення рівності в суді настільки важлива, що спеціально виділяється законодавчо і фігурує в моральній свідомості суспільства³.

Незалежність суддів, кожного особисто, судової гілки влади загалом напряму пов’язана із суб’єктивним складом так званого “кадрового питання”, яке займає далеко не останнє місце в житті держави. Не можна зробити суддів незалежними одразу. Проте необхідні зрозумілі й реалістичні заходи, які поступово будуть працювати в напрямі підвищення незалежності суддів, ролі суддівського співтовариства.

Із принципу незалежності і підпорядкування лише закону випливають важливі вимоги морального характеру. Судді не мають дотримуватися вказівок, порад, дослухатися до окремих осіб, установ або організацій, якими високими посадами та правами вони не володіли б. Судді, реалізуючи свої функції в інтересах усього народу, в ім’я виконання його волі, мають дотримуватися закону, своїх моральних принципів, совісті⁴. Стверджуючи свободу і моральну гідність індивіда, дії якого звиряються з вищими моральними вимогами – категоричного імператива, І. Кант розрізняв право і мораль у межах єдиної сфери їхньої дії – сфери свободи. Г. Гегель, вбачаючи завдання держави як “дійсності моральної ідеї” у реалізації вимог Розуму, що ведуть до зростання свободи, акцентував увагу на моральній природі та правах і суспільства, і держави, його законів та інститутів⁵.

¹ Сергій Ківалов (гов ред), *Актуальні проблеми політики: Збірник наукових праць* (Фенікс 2007).

² Ніна Нижник (заг ред), *Органи державної влади в Україні: структура, функції і тенденції розвитку: навчальний посібник* (НІЧЛАВА 2003).

³ Александр Кобликов, *Юридическая этика: учебник для вузов* (НОРМА-ИНФРА 1999).

⁴ Там само.

⁵ Г Исаков, ‘Мораль, право, политика в контексте прав человека’ <<http://politics.ellib.org.ua/pages-7231.html>> дата обращения 3 Июль 2018.

Прагнучи справедливості, людина звертається до суду (судді), намагаючись отримати захист та відновлення порушеного права. Держава має організувати роботу судових органів таким чином, щоб звернення до них не викликало сумніву у їхній справедливості та чесності, а прийняття судових рішень не набувало комерційного характеру. Головною метою їхньої діяльності все ж має бути захист порушених прав і свобод людини та громадянина й чітке виконання приписів закону.

Суд як необхідний у державі орган правосуддя може досягти істинного свого призначення у тому разі, якщо користується загальною в державі довірою: ця довіра необхідна, як найтвердіша опора уряду, як основна умова спільного в державі спокою. Незалежна і гідна поваги судова влада є життєво важливою умовою справедливого суспільства. Тому з самого початку проведеної нині судової реформи постало питання про підвищення моральних засад у судовій діяльності. Суддівський статус зумовлює таку лінію службової та позаслужбової поведінки, яка давала б змогу будь-якому громадянину сказати, що цей суддя справжній професіонал і йому можна довірити розгляд будь-якої справи. З набуттям високого статусу судді, що дає йому унікальне право здійснювати правосуддя, на суддю покладаються і величезні обов'язки⁶.

Необхідно, щоб судова влада сама прагнула до "чистоти" своїх рядів. Однією з ознак демократичного суспільства є наявність у державі незалежної судової гілки влади.

Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII "Про судоустрій і статус суддів" встановлює, що 'судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними законом' (ст. 1)⁷ Відповідно до ст. 2 цього Закону:

Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України⁸.

Покладена в основу Конституції України концепція правосуддя визначає судову владу не просто інструментом у розв'язанні названих суперечностей, хоч і дуже важливим, а й рівноправним партнером законодавчої та виконавчої влади у врегулюванні суспільних процесів.

⁶ Резеда Салимзянова, 'Нравственные начала судебной деятельности: история и современность' <<http://www.iuaj.net/node/465>> дата обращения 6 Июль 2018.

⁷ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. (Паливода А. В. 2016).

⁸ Там само.

Судова влада повинна бути компетентною. Компетентність можна характеризувати в одному з її значень: як високий професіоналізм суддів, глибоке знання ними законів, вимог професійної етики, неухильне їх дотримання, уміння правильно розібратися в тій або іншій, іноді складній і заплутаній ситуації. Вона включає як великий життєвий досвід, так і досвід застосування законів, ще до взяття на себе обов'язків судді. Люди, чий долі вирішує суддя, чий права й інтереси залежать від його рішення, мають право вимагати правосуддя “високої якості”. Кожен суддя повинен бути професіоналом високого класу⁹.

Кожен злочин, який досліджує суд, приніс комусь горе, моральне потрясіння. Суддю, ймовірно, запам'ятають на все життя підсудний, його близькі, потерпілий, інші учасники процесу, за його поведінкою уважно спостерігають також ті люди, що перебувають у залі суду. У їхніх очах він – суддя, від якого чекають розумного й сумлінного дослідження справи і її справедливого вирішення. І суддя зобов'язаний ці надії виправдати всією своєю поведінкою¹⁰. Дуже влучним є вираз “*Judex est lex loquens*” – суддя – промовляючий закон¹¹.

Складовою професійної діяльності судді є робота з матеріалами справ, що містяться у провадженні. Тут потрібні добре розвинені аналітичні вміння, здатність приймати правильне рішення при недостатності інформації і в умовах дефіциту часу. Форми цієї роботи можуть бути різними, вони, як правило, орієнтовані на комплексний аналіз документів, планування наступних етапів розгляду конкретної справи аж до ухвалення обґрунтованого рішення¹². Метою діяльності судової влади є забезпечення панування права. Відмінною рисою судової влади є дотримання у своїй діяльності не політичних, миттєвих мотивів, а норм права. Спори вирішуються на основі закону і правосвідомості суддів, на підставі їхнього внутрішнього переконання¹³.

Нині моральні норми вже не мають тієї реальної сили, як це було колись. Вони потребують нагальної підтримки з боку права. Безпосередній контакт моральних установок із нормами права виявляється у тому, що негативні тенденції в нашому житті, а також стан і зростання кількості правопорушень (злочинів і проступків) часто виявляються зумовлени-

⁹ Богдан Леко, *Юридична етика: навчальний посібник* (Книги – XXI 2008).

¹⁰ Кобликов (н 3).

¹¹ *Вечные истины на вечной латыни. De verbo in verbum. Латинские изречения* (Центрополиграф: ООО “Плюс” 2000).

¹² Юлия Тарасова, ‘Профессиональный психологический отбор кандидатов на должности федеральных судей’ (дис канд юрид наук, 2005).

¹³ В Маклаков (отв ред), *Конституционное право: словарь* (Юрист 2001).

ми ослабленням, зменшенням контролюючої ролі цих соціальних норм, що, в підсумку, деформує весь громадський порядок¹⁴.

Безперечно, особа, яка обіймає посаду судді, має бути втіленням високоморальності, чесності та справедливості. Проте постає очевидне запитання – як з'ясувати, чи має претендент на суддівське крісло такі якості і чи не втратить їх будучи суддею, під час перебування на посаді, чи не зазнає так званої “професійної деградації або професійної деформації”?

Робота в умовах постійного емоційного напруження, пов'язаного з професійним ризиком, нерідко призводить до професійних захворювань, специфічних відхилень від загальноновизначених стандартів емоційно-психічної діяльності, які називають фактами професійної деформації. Питання професійної деформації юристів – це питання їх правового виховання, моральної свідомості та культури¹⁵.

Правова культура – це не просто те чи інше ставлення до правової дійсності (правосвідомість), а передусім шанобливе ставлення до права. Високий рівень правосвідомості включає в себе і знання права, і розуміння значення права в житті суспільства. Низький рівень правової культури, нерозвиненість у населення юридичних традицій, часто переходить у відвертий правовий нігілізм, заперечення необхідності і цінності права¹⁶.

Останнім часом суспільство все більше схильне до розгляду роботи судді виключно через призму негативу, можливості притягнення його до відповідальності, визначення підстав та умов, за яких на нього буде накладено стягнення. Можливо, одним із аспектів цієї проблеми можна назвати дефіцит моральності в поведінці суддів. Коли йдеться про проблеми, що мають місце в суддівському корпусі, то очевидним стає питання, з кого складається такий корпус і на яких засадах відбувається його формування.

Необхідно звернути увагу і на професійну придатність, спроможність особи кваліфіковано, сумлінно та неупереджено здійснювати правосуддя.

Професійна придатність полягає у наявності природних задатків та здібностей, які необхідні для успішного формування динамічного поєднання різних властивостей особистості, що забезпечує високий рівень її ефективності. Професійна придатність має складну структуру, що включає психологічний, біологічний та фізіологічний компоненти. У психологічному компоненті професійної придатності провідна роль належить

¹⁴ Александр Гогин, 'Нравственность как объект конституционного деликта' <<https://cyberleninka.ru/article/n/nravstvennost-kak-obekt-konstitutsionnogo-delikta>> дата обращения 2 Июль 2018.

¹⁵ Станіслав Гусарев та Олександр Тихомиров, *Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності): навчальний посібник* (4-те вид, Знання 2010).

¹⁶ Магомед Абдулаев, *Теория государства и права: учебник для высших учебных заведений* (Финансовый контроль 2004).

професійній мотивації та професійним здібностям. До психологічного компоненту професійної придатності також відносять моральні якості особистості; ставлення до праці, інтереси та схильності до певної діяльності; загальні здібності; навички, уміння, знання та досвід. Фізіологічний компонент професійної придатності, зокрема, включає здатність до саморегуляції особистості як суб'єкта діяльності¹⁷.

Придатність до професійної діяльності формується в процесі навчально-професійної і трудової діяльності та відображає відповідність людини вимогам конкретної трудової діяльності.

Сьогодні у більшості розвинених країн світу існує розгалужена система профдобору фахівців різних професій. Діяльність підрозділів, що входять у цю систему, розглядається як одна з важливих ланок державної політики, спрямованої на вивчення, облік, раціональний розподіл та економічно доцільне використання людських (насамперед інтелектуальних) ресурсів суспільства. Система професійного добору включає, зокрема, психологічний вид добору. Професійно-психологічний добір полягає у проведенні комплексних заходів, що дають змогу виявити осіб, найбільш придатних за своїми психологічними якостями до навчання у встановлені терміни й успішної професійної діяльності з тієї чи іншої конкретної спеціальності. Головним завданням професійно-психологічного добору є оцінка професійної придатності кандидата за психологічними показниками та проведення на цій основі довготривалого прогнозу ефективності його подальшої професійної діяльності¹⁸.

Відповідно до ст. 83 Закону України “Про судоустрій і статус суддів” Вища кваліфікаційна комісія суддів України проводить кваліфікаційне оцінювання суддів з метою визначення здатності судді (кандидата на посаду судді) здійснювати правосуддя у відповідному суді за визначеними законом критеріями. Критеріями кваліфікаційного оцінювання є: 1) компетентність (професійна, особиста, соціальна тощо); 2) професійна етика; 3) добросовісність. Кваліфікаційне оцінювання включає такі етапи: 1) складення іспиту; 2) дослідження досвіду та проведення співбесіди. Вища кваліфікаційна комісія суддів України може ухвалити рішення про запровадження та проведення тестувань з метою перевірки особистих морально-психологічних якостей, загальних здібностей, а також про застосування інших засобів встановлення відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям кваліфікаційного оцінювання (ст. 85)¹⁹.

¹⁷ О Ігнатюк (ред), *Професійна орієнтація: підручник [для студентів]* (Імекс-ЛТД 2014).

¹⁸ Юлія Тарасова “Профессиональный психологический отбор кандидатов на должности федеральных судей (дис канд юрид наук, 2005)

¹⁹ Про судоустрій і статус суддів (н 7).

Вперше тестування особистих морально-психологічних якостей і загальних здібностей у судовій системі відбулося під час конкурсу до Верховного Суду. Це був специфічний відбір із застосуванням рекордної кількості методик – найбільш широкої, порівняно з аналогічними тестуваннями в інших органах²⁰. Отже, це має стати вагомим підґрунтям для підвищення якості функціонування судової влади.

Службова діяльність суддів характеризується особливими умовами, які дають змогу розглядати її як підвищено стресогенну. До особливих умов професійної діяльності відносяться необхідність суворого проходження конвенціональних норм, надзвичайно інтенсивний режим роботи, нерегламентованість і нерегульованість фізичних та емоційних навантажень, наявність екстенсивних й інтенсивних факторів, що обумовлюють рівень психоемоційного напруження суддів²¹.

Під професійним стресом розуміють напружений стан працівника, що виникає у нього внаслідок впливу емоційно-негативних та екстремальних факторів, пов'язаних із виконанням професійної діяльності²².

У сучасній літературі введено поняття судового стресу, під яким розуміється стан психологічного та фізичного здоров'я людини, присутньої в залі суду, що є наслідком психологічної напруги, яка супроводжує формалізовану і зовні емоційно обмежену атмосферу судового засідання²³.

Учасники судового процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, безперечно, відчувають на собі відповідний емоційний вплив, проте необхідно підкреслити, що такі учасники процесу, як суддя, прокурор, адвокат відчувають на собі весь тягар як морального, так і професійного стресу. Нервові перевантаження часто поглиблюються порушеннями звичного режиму життєдіяльності, зменшенням часу, який людина витрачає на відпочинок, у сукупності це може призводити до розвитку емоційної нестійкості, що має прояв у зниженні комунікативної компетентності.

А. Коні зазначав, що довіра до судді є необхідною умовою його діяльності. Він живий і самостійний виразник цілей законодавця в додатку до явищ повсякденного життя. Між вказівками його совісті і свавіллям

²⁰ 'Розпочалося кваліфікаційне оцінювання 999 діючих суддів' <<https://vkksu.gov.ua/ua/news/rozpochalosia-kwalifikacijne-ociniuwannia-999-diiutchich-suddiw>> дата звернення 4 Червень 2018.

²¹ Илья Сумароков, 'Влияние экстремальных факторов профессиональной деятельности на психическое и соматическое здоровье судей' <<http://www.dissercat.com/content/vliyanie-ekstremalnykh-faktorov-professionalnoi-deyatelnosti-na-psikhicheskoe-i-somaticheskoe-ixzz2rgIGuiwO>> дата обращения 20 Июнь 2018.

²² 'Понятие о профессиональном стрессе' в *Электронный учебник "Психология и педагогика"* <http://www.chuvsu.ru/~batyrevo/e-book/psychology&pedagogy_lalina_lv/glava_07.htm> дата обращения 22 Май 2018.

²³ Ольга Сычева, 'Профессиональная этика в судебной деятельности' <<http://www.iaaj.net/node/1433>> дата обращения 11 Июнь 2018.

є величезна різниця. Те, що називається “суддівською совістю”, тобто сила, що підтримує суддю і вносить особливий, піднесений сенс у творену ним справу²⁴.

Абсолютної незалежності не існує, бути повністю незалежним, залишаючись членом суспільства, неможливо. Опосередковано суддя, обтяжений тими залежностями, котрі мають його діти, чоловік чи дружина, близькі. Існують й особисті відносини, котрі до чогось зобов'язують, хоч і не зачіпають інтереси близької людини напряму, безпосередньо²⁵. Дотримання принципів моралі у своїй професійній діяльності оберігає працівників юридичних служб від аморальних вчинків, вчинення яких породжує серед громадян недоброзичливе ставлення, недовіру, а в окремих випадках – люту ненависть до служителів Феміди²⁶.

Особистою етикою судді є його позасудова поведінка, тобто поведінка у суспільстві, сім'ї, побуті за межами зали судового засідання та робочого кабінету²⁷.

При дефіциті етичності складно говорити про справедливість. Відтворення у праві основ справедливості, зокрема й у практиці його реалізації та застосування, – є “моральність права”. Саме така якість права, професіоналізм та етичність судової правозастосовної діяльності забезпечать справжнє правосуддя²⁸. Право – це логічно струнка, структурована система, мораль – внутрішньо несистематизоване утворення. Правові норми закріплюються у спеціальних юридичних актах держави. Моральні норми виникають у свідомості людей. Проте вони все ж закріплені в різних моральних кодексах, заповідях. Моральні основи фіксуються у відповідних статтях конституції правової держави, яка, як основний закон, виступає морально-правовою основою взаємовідносин людей у всіх сферах їхньої діяльності²⁹. Право складається з об'єктивно обумовлених правових норм, які на рівні людської свідомості регулюють відносини в різних сферах суспільного життя³⁰. І. Кант зазначав, що право може слугувати як засіб обмеження свавілля і як засіб зневаження свободи людини³¹.

²⁴ Анатолій Кони, *Уголовный процесс: нравственные начала* (Современный гуманитарный институт 2000).

²⁵ Эльза Мурадян, *Судебное право* (Юридический центр Пресс 2007).

²⁶ Гусарев та Тихомиров (н 15).

²⁷ В Чорнобук, *Етика суддівського корпусу – необхідна умова захисту єдності та незалежності судової системи України* (Слово національної школи суддів України) 2013.

²⁸ Сычева (н 23).

²⁹ Мадина Алиева, ‘Нравственность как объект конституционно-правовой защиты’ (автореф дис канд юрид наук, 2006)

³⁰ В Зайчук та О Зайчук та О Копиленко та ін; А Яценюк (заг ред), *Путівник по українському законодавству* (Парламентське видавництво 2007) 11.

³¹ Ю Шемшученко та О Зайчук та О Копиленко та ін; О Зайчука та Н Оніщенко (ред), *Порівняльне правознавство (правові системи світу): монографія* (Парламентське видавництво 2008).

У демократичній, правовій державі суд вирішує практично всі соціально значущі конфлікти між суб'єктами права. Певною мірою аксіомою є теза про те, що чим більша кількість конфліктів у суспільстві вирішується судом, а не органами виконавчої чи законодавчої влади, тим більше є підставою вважати це суспільство демократичним, а державу – правовою³².

Судді необхідно постійно зберігати на належному рівні самоконтроль за своїм емоційним станом, настроєм, поведінкою, особливо в процесі спілкування з оточуючими його людьми, учасниками процесу, з колегами по роботі. Ніщо, зокрема і його особистісні якості не повинні викликати у громадян сумнівів у його об'єктивності, справедливості та неупередженості у здійсненні правосуддя³³.

Висновки. Підсумовуючи сказане, доцільно вести мову про комплексність проблеми ефективної “життєдіяльності” суддівського корпусу в Україні, з огляду на існуючі питання, як серед самих суддів, так і їхнього оточення. Не треба забувати, що суддя – це передусім людина, яка перебуває у певному просторі і часі, на яку впливають, зокрема, як соціальні, так і фінансові чинники. Тиск на суддю може проявитися у будь-якій формі, головне – це спроможність протистояти, адекватно реагувати, мати реальний механізм захистити себе та членів своєї сім'ї. Таке питання не може ставитися, так би мовити, по факту, воно має містити попереджувальний характер. Спроможність особи протистояти професійним і життєвим напруженням необхідно з'ясувати і під час прийняття рішення про призначення кандидата на посаду судді, і впродовж здійснення суддею своїх професійних повноважень.

Ступінь довіри народу до влади визначає рівень демократизації суспільства, його ставлення до таких понять, як патріотизм, відданість, єдність навколо загальнодержавних ідей та цілей, прагнення до розбудови єдиної і неподільної держави, яка зможе гарантувати своїм громадянам добробут та процвітання.

Судова влада зобов'язана діяти згідно з Конституцією і законами України, і в цьому проявляється державно-владна сила судової влади, яка не повинна нехтувати своїми принципами, має завжди діяти в ім'я закону і справедливості. Саме висока місія суду дає можливість будувати громадянське суспільство, члени якого та їхні об'єднання користуються широким колом прав і свобод, а всі їх взаємовідносини будуються на основі права.

³² В Авер'янов та О Батанов та Ю Баулін та ін; В Тацій та Ю Битяк та Ю Грошевой та ін (ред), *Конституція України: Науково-практичний коментар* (Ін Юре 2003).

³³ Володимир Романов, *Юридическая психология: учебник* (Юристь 1998).

REFERENCES

List of legal documents

Legislation

1. Pro sudoustrii i status suddiv [On the Judicial System and the Status of Judges]: Zakon Ukrainy [the Law of Ukraine] vid 2 chervnia 2016 r. (Palyvoda A.V. 2016) (in Ukrainian).

Bibliography

Authored books

2. Abdulaev M, *Teoriya gosudarstva i prava: uchebnyk dlya vysshikh uchebnykh zavedeniy [Theory of State and Law: Textbook for Higher Education Institutions]* (Finansovyy kontrol' 2004) (in Russian).
3. Chornobuk V, *Etyka suddivskoho korpusu – neobkhidna umova zakhystu yednosti ta nezalezhnosti sudovoi systemy Ukrainy [Ethics of the Judiciary – an Essential Requirement for the Protection of Unity and Independence of the Judicial System of Ukraine]* (Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy 2013) (in Ukrainian).
4. Husariiev S ta Tykhomyrov O, *Yurydychna deontolohiia (Osnovy yurydychnoi diialnosti): navchalnyi posibnyk [Legal Deontology (Fundamentals of Legal Activities): Teaching Manual]* (4-te vyd, Znannia 2010) (in Ukrainian).
5. Koblikov A, *Yuridicheskaya etika: uchebnyk dlya vuzov [Legal Ethics. Textbook for High Schools]* (NORMA-INFRA 1999) (in Russian).
6. Koni A, *Ugolovnyy protsess: nravstvennyye nachala [Criminal Process: Moral Fundamentals]* (Sovremennyyi gumanitarnyyi institut 2000) (in Russian).
7. Leko B, *Yurydychna etyka: navchalnyi posibnyk [Legal Ethics: Teaching Manual]* (Knyhy – XXI 2008) (in Ukrainian).
8. Murad'yan E, *Sudebnoe pravo [Judicial Law]* (Yuridicheskiiy tsentr Press 2007) (in Russian).
9. Romanov V, *Yuridicheskaya psikhologiya: uchebnyk [Legal Psychology: Textbook]* (Yurist 1998) (in Russian).
10. *Vechnye istiny na vechnoy latyni. De verbo in verbum. Latinskie izrecheniya [The Eternal Truth in the Eternal Latin. De Verbo in Verbum. Latin Sayings]* (Tsentropoligraf: OOO "Plyus" 2000) (in Russian).

Edited books

11. Averianov V ta Batanov O ta Baulin Yu ta in; Tatsii V ta Bytiak Yu ta Hroshevoi Yu ta in (red), *Konstytutsiia Ukrainy: Naukovo-praktychnyi komentar [The Constitution of Ukraine: Scientific and Practical Commentary]* (In Yure 2003) (in Ukrainian).
12. Ihnatovych O (red), *Profesiina orientatsiia: pidruchnyk [dlia studentiv] [Occupational Guidance: Textbook]* (Imeks-LTD 2014) (in Ukrainian).
13. Kivalov S (holov red), *Aktualni problemy polityky: Zbirnyk naukovykh prats [Relevant Issues of Politics: Collection of Scientific Works]* (Feniks 2007) (in Ukrainian).
14. Nyzhnyk N (zah red), *Orhany derzhavnoi vlady v Ukraini: struktura, funktsii i tendentsii rozvytku: navchalnyi posibnyk [Public Authorities in Ukraine: Structure, Functions and Development Trends: Teaching Manual]* (NICH LAVA 2003) (in Ukrainian).
15. Shemshuchenko Yu ta Zaichuk O ta Kopylenko O ta in; Zaichuka O ta Onishchenko N (red), *Porivnialne pravoznavstvo (pravovi systemy svitu): monohrafiia [Comparative*

Людмила Скомороха

Legal Studies (Legal Systems of the World): Monograph] (Parlamentske vydavnytstvo 2008) (in Ukrainian).

16. Zaichuk V ta Zaichuk O ta Kopylenko O ta in; Yatseniuk A (zah red), *Putivnyk po ukrainskomu zakonodavstvu [Guide to the Ukrainian Legislation]* (Parlamentske vydavnytstvo 2007) (in Ukrainian).

Dictionary

17. Maklakov V (otv red), *Konstitutsionnoe pravo: slovar' [Constitutional Law: Glossary]* (Yurist 2001) (in Russian).

Dissertation

18. Tarasova Yu, 'Professional'nyy psikhologicheskyy otbor kandidatov na dolzhnosti federal'nykh sudey' ['Professional Psychological Selection of Candidates for Federal Judges'] (dis kand yurid nauk, 2005) (in Russian).

Thesis

19. Alieva M, "'Nravstvennost'" kak ob'ekt konstitutsionno-pravovoy zashchity' ["'Morality'" as an Object of Protection under Constitutional Law'] (avtoref dis kand yurid nauk, 2006) (in Russian).

Websites

20. 'Ponyatie o professional'nom stresse' v Elektronnyy uchebnyk "Psikhologiya i pedagogika" ['The Concept of Professional Stress. Electronic Textbook "Psychology and Pedagogy"] <http://www.chuvsu.ru/~batyrev/e-book/psychology&pedagogy_lalina_lv/glava_07.htm> accessed 22 May 2018 (in Russian).
21. 'Rozpochalosiia kvalifikatsiine otsiniuvannia 999 diiuchykh suddiv' ['Qualification Assessment of 999 Judges Underway'] <<https://vkksu.gov.ua/ua/news/rozpochalosiia-kvalifikacijnie-ociniuvannia-999-diiutchich-suddiw>> accessed 4 June 2018 (in Ukrainian).
22. Gogin A, 'Nravstvennost' kak ob'ekt konstitutsionnogo delikta' ['Morality as an Object of Constitutional Tort'] <<https://cyberleninka.ru/article/n/nravstvennost-kak-obekt-konstitutsionnogo-delikta>> accessed 2 July 2018 (in Russian).
23. Isakov G, 'Moral', pravo, politika v kontekste prav cheloveka' ['Morality, Law, Politics in the Context of Human Rights'] <<http://politics.ellib.org.ua/pages-7231.html>> accessed 3 July 2018 (in Russian).
24. Salimzyanova R, 'Nravstvennye nachala sudebnoy deyatel'nosti: istoriya i sovremennost'' ['Moral Fundamentals of Judicial Activity: History and Modernity'] <<http://www.iuaj.net/node/465>> accessed 6 July 2018 (in Russian).
25. Sumarokov I, 'Vliyanie ekstremal'nykh faktorov professional'noy deyatel'nosti na psikhicheskoe i somaticheskoe zdorov'e sudey' ['Impact of Extreme Professional Activity Factors on Mental and Somatic Health of Judges'] <<http://www.dissercat.com/content/vliyanie-ekstremalnykh-faktorov-professionalnoi-deyatelnosti-na-psikhicheskoe-i-somaticheskoe-ixzz2rgIGuiwO>> accessed 20 July 2018 (in Russian).
26. Sycheva O, 'Professional'naya etika v sudebnoy deyatel'nosti' ['Professional Ethics in Judicial Activity'] <<http://www.iuaj.net/node/1433>> accessed 11 July 2018 (in Russian).

Liudmyla Skomorokha

ON ENSURING THE DEVELOPMENT OF THE EFFICIENT,
INDEPENDENT JUDICIARY OF UKRAINE.
A MORAL ASPECT OF A JUDGE'S PROFESSIONAL ACTIVITY
IN UKRAINE

ABSTRACT. The article studies the issues of ensuring the development of an efficient, independent judiciary of Ukraine. The author focuses on the underexamined concept of judicial stress, and on the need for support of moral norms on the part of law. The article proposes to entrench in the Ukrainian legislation the specific and detailed requirements and criteria which would allow providing a professional assessment of a judge's ability to perform professional duties efficiently, given his/her professional and personal abilities, throughout the entire tenure, and this would facilitate an increase of confidence in the judiciary.

The purpose of the article is to highlight the importance and relevance of a research into the legislative entrenchment of the moral and ethical bases of a judge's professional activity in the course of ensuring the development of the efficient and independent judiciary of Ukraine.

The profession of a judge is one of the most multicomponent and complex legal professions. In his/her professional activities, a judge uses many special personal qualities, skills and abilities which make up a respective system and comprise the structure of a judge's personality, thus, on its part, forming and determining a judge's creative potential and individual style of professional activity. Participants to the trial, as well as other persons present in the courtroom, undoubtedly feel a respective emotional impact, but it should also be noted that such participants of the process as a judge, prosecutor and defense lawyer experience the full burden of both moral and professional stress. Nervous overload is often exacerbated by a disturbance of the usual mode of life and decreased time available for personal rest, and all together this can lead to the development of emotional instability and may be manifested in a decreased communicative competence.

The author concludes that it is advisable to note the complex nature of the issue of efficient "life" of the judiciary in Ukraine, given the existing issues amidst the judges themselves and inside of their environment. We should not forget that a judge is primarily a human being staying in a certain space and time, who is influenced, in particular, by social and financial factors. A judge may be subjected to pressure in any form, and in such a case the main thing is the ability to resist, to respond adequately, to have a real mechanism of protecting him-/herself and the family members. This issue should not be raised, so to speak, following the fact; it should be of a preventive nature. A person's ability to withstand life and professional tension should be also checked at the time when the decision is made to appoint a candidate for the position of a judge and also as long as a judge exercises his/her professional authority.

The level of people's trust in the State power determines the level of society's democratization, its attitude towards such concepts as patriotism, loyalty, unity around common national ideas and goals, aspiration to build a united and indivisible State which is able to guarantee its citizens well-being and prosperity.

KEYWORDS: the judiciary; judge; professional selection; morality; occupational aptitude; judicial stress; legal culture.